

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
ELMI İNNOVASIYALAR MƏRKƏZİ

Tərbiz Əliyev

NEFT-MƏDƏN
AVADANLIQLARI İSTEHSAL
EDƏN MÜƏSSISƏLƏRİN
İNNOVASIYA AKTİVLİYİ

BAKİ – 2015

- 16340 -

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İşlər İdarəsi
PREZİDENT KİTABXANASI

*Kitab AMEA Elmi İnnovasiyalar Mərkəzinin
elmi-texniki şurasının müvafiq qərarı ilə
(pr. № 6 30.12.2014) çap olunmaq üçün
təvsiyə edilmişdir.*

i.e.d., prof. Tərbiz Nəsim oğlu Əliyev

**Neft–mədən avadanlıqları istehsal edən
müəssisələrin innovasiya aktivliyi. Bakı ,
“Elm və təhsil”, 2015, 56 s.**

ISBN 978-9952-404-07-4

Kitabda beynəlxalq təcrübə əsasında innovasiya sisteminin aktivlik bazasının qiymətləndirilməsi indikatorları sistemləşdirilmiş, “Azneftkimyamaş” ASC və onun fəaliyyət müəssisələrinin istehsal təsərrüfat və innovasiya aktivliyini xarakterizə edən göstəricilər təhlil edilib qiymətləndirilmiş, sahənin innovasiya aktivliyini əks etdirən göstəricilər hesablanmış və onların yaxşılaşdırılması üzrə əməli xarakterli tövsiyələr işlənmişdir.

Kitab elmi işçilər, sənaye müəssisələrinin rəhbərləri, mütəxəssisləri, layihə menecerləri, magistrantlar, ixtisasartırma kurslarının dinləyiciləri üçün nəzərdə tutulmuşdur.

© T.N. Əliyev, 2015

GİRİŞ

Azərbaycan Respublikasının gələcək sosial-iqtisadi inkişaf perspektivləri bilavasitə ölkədə innovasiya fəaliyyətinin təşkili və idarə edilməsinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi problemlərinin həll edilməsindən asılıdır. Bununla əlaqədar olaraq son vaxtlar respublikamızda innovasiya fəaliyyətinin təşkilinin mövcud vəziyyətinin təhlil edilməsinə və texniki-texnoloji inkişafa mane olan amillərin üzə çıxarılmasına xüsusi diqqət yetirilir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası”nda və “Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı” da göstərilən əsas müddəaların tərkib hissəsini sənayenin innovasiyalar əsasında inkişafı, elm və texnologiya potensialının gücləndirilməsi məsələləri təşkil edir. Həmin konsepsiyada ölkədə innovativ iqtisadiyyatın yaradılması məqsədi ilə elm və istehsalat arasında əlaqələrin gücləndirilməsi üçün zəruri mexanizmin işlədilməsinin vacibliyi qeyd edilmişdir [1]. Odur ki, həmin müddəalar və istiqamətlər üzrə sənayeyə şamil edilən sanballı təklif və tövsiyələr işləyib hazırlamaq üçün seçilmiş sahənin innovasiya sisteminin aktivlik bazasının formalaşdırılması və monitorinqinin keçirilməsi vacibdir.

Kitabda qarşıya qoyulan məqsəd innovasiya sisteminin aktivlik bazasının formalaşdırılmasına dair beynəlxalq təcrübənin öyrənilib ümumiləşdirilməsi, müvafiq indikatorların seçilməsi və onların əsasında

tədqiq edilən sənaye sahəsində monitorinqin aparılması və nəticələrin ümumiləşdirilməsindən ibarətdir.

Həmin məqsəd aşağıdakı vəzifələr qarşıya qoyulmaqla məntiqi ardıcılıqla həll edilmişdir:

- innovasiya sisteminin aktivlik bazasının formalaşdırılmasına dair beynəlxalq təcrübə;
- müəssisənin innovasiya potensialını xarakterizə edən indikatorlar sisteminin təsnifləşdirilməsi;
- müəssisənin innovasiya aktivliyini əks etdirən əmsalların seçilməsi;
- “Azneftkimyamaş” ASC-in istehsal-təsərrüfat fəaliyyətini və innovasiya aktivliyini xarakterizə edən göstəricilərin təhlili və qiymətləndirilməsi;
- innovasiya aktivliyini xarakterizə edən indikatorların hesablanması və sahəyə daxil olan müəssisələrin reytinginin müəyyən edilməsi, əməli xarakterli tövsiyələrin işlənilib hazırlanması.

Tədqiqat işini yerinə yetirərkən “Azneftkimyamaş” ASC və onun tabeliyində olan törəmə ASC-in ilkin uçot və hesabat sənədlərinin məlumatlarından istifadə edilmişdir. Onların toplanması və sistemləşdirilməsində EİM-in əməkdaşları A.D. Qasimova, X.T.Rzayeva, E.R.Ağayev, T.N. İsmaylova və Z.A. Axundova yaxından iştirak etmişlər.

1. İnnovasiya sisteminin aktivlik bazasının formalaşdırılmasına dair beynəlxalq təcrübə

Qloballaşma prosesi dərinləşən dünyada innovasiya potensialı anlayışı – elmi texniki tərəqqinin yeni məhsul və texnologiyada öz əksinin tapması kimi qəbul edilmişdir. Bütünlükdə, innovasiyanın mahiyyəti üzrə hələ də müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Onları ümumiləşdirsək onda belə qənaətə gəlmək olar ki, innovasiya-mütərəqqi dəyişikliklərdən ibarətdir və innovasiya prosesinin fəaliyyətinin təşkilinin məqsədi nəzərdə tutulan dəyişikliklərin əldə edilməsinin təmin olunmasıdır. Yeniliyin yaradılması prosesi daim bərpa olunur, yeni-yeni nailiyyətlər əldə edilməsinə yönəldilir. Yeni ideyanın reallaşdırılması – hazır məhsula, texnikaya, texnologiyaya çevrilməsi prosesi uzun vaxt, böyük maliyyə resursları, yaradıcı əmək ehtiyatları sərfini tələb edir. Kifayət qədər innovasiya potensialına malik olmadan hər hansı bir mütərəqqi ideyanın, fikrin intellektual məhsula çevrilməsi mümkün deyildir. Ona görə də innovasiya potensialının formalaşdırılmasına həm dövlət, həm də şirkətlər səviyyəsində xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bu zaman innovasiyanın təkə elmi-texniki aspektinə qiymət vermək kifayət deyildir. Onun informasiya-kommunikasiya, iqtisadi, sosial, təşkilati və beynəlxalq aspektləri

səviyyəsini xarakterizə edən indikatorları da seçib fərqləndirmək vacibdir [2]. Belə kompleks yanaşma daha çox ehtiyat imkanlarını aşkara çıxarmağa imkan verir.

Beynəlxalq təcrübədə innovasiya prosesinin təşkili və idarə olunmasının müxtəlif formalarından istifadə olunur. Ancaq bütün hallarda başlıca məqsəd yeni ideyanın intellektual məhsula çevrilməsinin təmin edilməsindən və müəyyən kommersiya nəticəsinin əldə olunmasından ibarətdir. Innovasiya proseslərini ayrı-ayrı şirkətlər, şirkətlərin xüsusi bölmələri, dövlət elmi-tədqiqat, layihə-konstruktor müəssisələri tərəfindən və müəyyən innovasiya-investisiya siyasətinə əsaslanaraq həyata keçirilməlidir. Çünki hərtərəfli əsaslandırılmış və vahid innovasiya-investisiya siyasəti olmadan bu proseslərin həyata keçirilməsindən gözlənilən təşkilati-iqtisadi nəticələri əldə etmək mümkün deyildir. Innovasiya-investisiya siyasəti müəyyən edildikdə intellektual məhsulun yaradılması və kommersiyalaşdırılması ilə əlaqədar olan bütün təşkilati, iqtisadi, hüquqi və eləcə də bazar amilləri nəzərə alınmalıdır. Dünya təcrübəsi göstərir ki, innovasiya proseslərinin həyata keçirilməsinə ayrılan investisiya resursları əksər hallarda özünü doğrultmur.

Müəyyən ideyanın intellektual məhsula çevrilməsinin mümkün olması ehtimalı 10% təşkil edir. Hətta ilk baxışda orijinal hesab edilən 12 yeni ideyadan ancaq biri hazır məhsula çevrilə və külli miqdarda is-tehsal olunub bazara çıxarıla bilər. Innovasiya proseslərinin həyata

keçirilməsinin belə xüsusiyyətlərini nəzərə alan müəssisələr bu proseslərdə bilavasitə iştirak etməyə üstünlük verməyələr də, onların nəticələrindən bəhrələnmək üçün müəyyən investisiya ehtiyatlarına malik olmalıdırlar. Həmin resurslara malik olan istehsal müəssisələri intellektual məhsullar bazarına çıxmaqla lazım olan yeni texnikanı, texnologiyayı əldə edə bilər. İstehsal müəssisələri elmi-texniki tərəqqi amillərindən bəhrələnmək üçün aşağıdakı formalar daxilində innovasiya fəaliyyəti göstərə bilər:

1. Müəssisə sərbəst istehsal strukturu kimi innovasiya fəaliyyəti göstərir və əldə edilən nəticələrdən həm özü, həm də digər istehsal subyektləri müəyyən kommersiya şərtləri çərçivəsində istifadə edir.
2. Müəssisə digər istehsal subyektləri ilə birlikdə müştərək qaydada innovasiya fəaliyyəti göstərir və əldə edilən nəticələrdən birgə istifadə edirlər.
3. Müəssisə innovasiya fəaliyyəti ilə bilavasitə məşğul olmur, lakin ona lazım olan yeni texnikanı və texnologiyayı innovasiya məhsulları bazarına çıxmaqla əldə edir.
4. Müəssisə bu və ya digər innovasiya məhsullarına olan tələbatını müəyyən innovasiya şirkətlərinə, mərkəzlərinə sifariş verməklə və yaxud tender keçirilməsi yolu ilə əldə edir [3, s. 84-87].

Lakin seçilib tətbiq edilən formadan asılı olmayaraq nəticələrin qiymətləndirilməsi üçün istiqamətlər üzrə indikatorlar sistemindən istifadə olunmalıdır.

Sənaye müəssisələrində innovasiya aktivliyinin qiymətləndirilməsinə dair xarici ölkə alimlərinin, elmi-tədqiqat təşkilatlarının elmi əsərlərinin və işləmələrinin öyrənilib ümumiləşdirilməsi, müvafiq monitorinqlərin keçirilməsi əsasında aşağıdakı 9 qrup indikator sistemini formalaşdırmaq mümkün olmuşdur:

1. İl ərzində müəssisə və təşkilatların ümumi sayı və adları, o cümlədən:

- tədqiqat və işləmələri yerinə yetirən müəssisə və təşkilatların sayı və adı;
- innovasiya yönümlü müəssisə və təşkilatların sayı və adı;
- onlardan:

- fundamental elmi -tədqiqat işləri aparan təşkilatlar;

- tətbiqi elmi- tədqiqat işləri aparantəşkilatlar;
- eksperimental işləmələri aparan təşkilatlar.

2. İl ərzində müəssisə və təşkilatlarda çalışan işçilərin ümumi sayı, o cümlədən:

- tədqiqat və işləmələrlə məşğul olan işçilərin sayı;
- onlardan:
- elmlər doktorlarının sayı;
- fəlsəfə doktorlarının sayı;
- texnik və laborantların sayı.

3. İl ərzində istehsal olunan məhsulun, nomenklatura əsasında yerinə yetirilmiş işlərin ümumi həcmi, o cümlədən:

- elmi-tədqiqat və işləmələrin həcmi;
- elmi innovasiya yönümlü elmi-tədqiqat işlərinin həcmi.

4. İl ərzində nomenklatura üzrə realizə olunmuş bütün məhsulun həcmi, o cümlədən:

- realizə olunmuş elmi innovasiya yönümlü elmi tədqiqat və işləmələrin həcmi;
- yaxın və uzaq xarici ölkələrə realizə olunmuş bütün məhsulların həcmi, o cümlədən:
- yaxın və uzaq xarici ölkələrə realizə olunmuş innovasiya yönümlü məhsul.

5. İntellektual fəaliyyətdən istifadə etmək üçün razılıq əsasında bağlanmış müqavilələrin sayı, o cümlədən:

- ixtiralar;
- sənaye nümunələri;
- patentlər;
- nou-xau;
- kompyuter proqramları;
- bank məlumatları.

6. Elmi- tədqiqat fəaliyyətinin nəticələri

- patent aktivliyi;
- elmi nəşrlərin sayı;
- elmi nəşrlərə istinad.

7. İnnovasiya infrastrukturu, o cümlədən:

- texnoparklar bazasında il ərzində;
- nomenklatura üzrə realizə olunmuş bütün məhsulun həcmi;
- yerinə yetirilmiş innovasiya layihələrinin sayı;
- istehsal və realizə olunmuş elmi innovasiya yönümlü elmi- tədqiqat və işləmələrin həcmi;
- yaxın və uzaq xarici ölkələrə realizə olunmuş innovasiya yönümlü məhsullar.

8. Tədqiqat və işləmələrə çəkilən ümumi xərclər:

- yeni məhsul və xidmətlərin tədqiqat və işləmələri;
- texnoloji innovasiyalarla bağlı maşın və avadanlıqların alınması;
- yeni və yüksək texnologiyaların alınması;
- texnoloji innovasiyalarla bağlı kompyuter proqramlarının və məlumat bazasının alınması;
- texnoloji innovasiyalarla bağlı personalın hazırlanması;
- texnoloji innovasiyalarla bağlı marketing tədqiqatlarının aparılması.

9. Tədqiqat və işləmələrə çəkilən maliyyə mənbələrindən ümumi xərclər :

- büdcə vəsaiti;
- büdcədən kənar vəsaitlər;
- müəssisə və təşkilatların öz vəsaitləri;
- sifarişçinin vəsaiti;

-yerli və xarici banklar tərəfindən verilən kreditlər;

-xarici mənbələrdən verilən vəsaitlər;

-vençur fondundan maliyyələşmiş xərclər;

-tədqiqat və işləmələrə çəkilən xərclərin payı, ümumdaxili məhsulda (%).

Lakin tədqiqat obyektinin mövcud innovativ və iqtisadi-texniki durumu həmin göstəricilərin hər birinin ayrıca hesablanmasına imkan vermir. Tədqiqatlarımızla müəyyən edilmişdir ki, innovasiya aktivliyi müəssisədə və yaxud sahədə strateji innovasiyanın həyata keçirilməsi istiqamətləri üzrə sistemləşdirilən məqsədli indikatorların köməyi ilə qiymətləndirilməlidir. Onları aşağıdakı kimi təsnifləndirmək olar:

1. Sənaye sahəsindəki müəssisələrin innovasiya fəaliyyətini əks etdirən göstəricilər:

- alıcılara göndərilən məhsulların ümumi həcmində innovasiya məhsullarının xüsusi çəkisi;

- ixrac olunan məhsulların həcmində innovasiya məhsullarının xüsusi çəkisi;

- sənaye sahəsindəki ümumi müəssisələrin sayında innovasiya texnologiyaları həyata keçirən müəssisələrin xüsusi çəkisi;

- innovasiya həyata keçirən müəssisələrin sahədəki ümumi müəssisələrin tərkibindəki xüsusi çəkisi;

- texnoloji innovasiyaya çəkilən xərclərin ümumi məhsuldakı payı;

- texnoloji innovasiyaya çəkilən xərclərin bütün tədqiqat və işləmələrə çəkilən xərclərdəki xüsusi çəkisi;
  - innovasiya aktivliyi olan müəssisələrin sayı;
  - innovasiya tədbirlərin sayının artım tempi;
  - istehsalata tətbiq ediləcək perspektiv işləmələrin və innovasiya layihələrinin bank məlumatlarının formalaşması;
  - təsərrüfat dövriyyəsinə cəlb edilən əqli-mülkiyyət obyektlərinin sayı;
  - İnnovasiya yönümlü ETTK işlərinin sayı və həcmi;
  - ixtiraçılıq aktivliyi əmsalı;
  - qeydə alınmış patent və lisenziya müqavilələrinin sayı;
  - müəssisələrin tədqiqat sektorundakı işin həcmində qeyri-maddi aktivlərin xüsusi çəkisi;
  - innovasiya layihələrinə və elmi-texniki işləmələrə yönəldilən büdcə vəsaitinin həcmi;
  - yüksək texnologiyalı müəssisələrin kapital artımı.
- 2. Sənaye sahəsində innovasiya layihələrinin həyata keçirilməsinə dövlət dəstəyi:**
- sənaye məhsullarının tərkibində tədqiqat və işləmələrə çəkilən xərclərin xüsusi çəkisi;
  - tədqiqat və işləmələrə çəkilən xərclərdə büdcə-dənkənar vəsaitlərin xüsusi çəkisi;
  - tədqiqat və işləmələrə çəkilən xərclərdə ali təhsil elmi sektorunun xüsusi çəkisi;
  - 39 yaşa qədər olan tədqiqatçıların xüsusi çəkisi;

- sənaye sahəsində həyata keçirilən innovasiya layihələrinin sayı;
  - sənaye sahəsində istehsal edilən bütün məhsulların həcmində innovasiya məhsullarının payının artım tempi;
  - sənaye sahəsində sənaye potensialında yüksək texnologiyalı istehsalın payının artım tempi;
  - sənaye sahəsindəki müəssisələrin investisiya fondlarının həcmi;
  - innovasiya layihələrini həyata keçirmək üçün müəssisələrə kommersiya bankları tərəfindən ayrılmış kredit faizlərinin ödənilməsinə yönəldilən subsidiyaların həcmi;
  - sənaye sahəsində tətbiqi xarakterli tədqiqatların aparılması və həyata keçirilməsi üçün ayrılmış məqsədli vəsaitin məbləği.
- 3. Xarici investisiyaların cəlb olunması və beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafı:**
- sahədə elmtutumlu və ixrac yönümlü məhsul istehsal edən müəssisələrin sayının artım tempi;
  - innovasiya fəaliyyəti sferasına xarici investisiyaların cəlb edilməsi;
  - sənaye sahə iqtisadiyyatına yönəldilən investisiyanın həcmnin dayanıqlı artım tempi.
- 4. İnnovasiyanı dəstəkləməyə yönəldilən infrastrukturların inkişafı:**
- qeyri-dövlət investisiya müəssisələrinin sayının il ərzində artımı;

- qeyri-dövlət müəssisələri tərəfindən satılan sənaye məhsulunun ümumi həcmində innovasiya məhsullarının xüsusi çəkisi;

- innovasiya infrastrukturuları tərəfindən satılan innovasiya məhsullarının həcmi;

- innovasiya infrastrukturlarında yaradılan iş yerlərinin sayı;

- innovasiya-aktiv müəssisənin nizamnamə kapitalında xüsusi investorların payı;

- İNTERNET-dən alınan məqsədli informasiya resurslarının formalaşması;

- sənaye sahəsində innovasiya prosesinin təşkilinə çəkilən izafi xərclərin azaldılması.

5. İnnovasiya və elmi-texniki sahələrdə kadr potensialının inkişafı və təkmilləşdirilməsi:

- sənaye sahəsindəki sənaye-istehsal heyətinin ümumi sayında ali təhsilli işçilərin xüsusi çəkisi;

- sənaye sahəsində müvafiq əmək resurslarına çəkilən xərclərin ümumi həcmində peşə hazırlığına yönəldilən xərclərin xüsusi çəkisi;

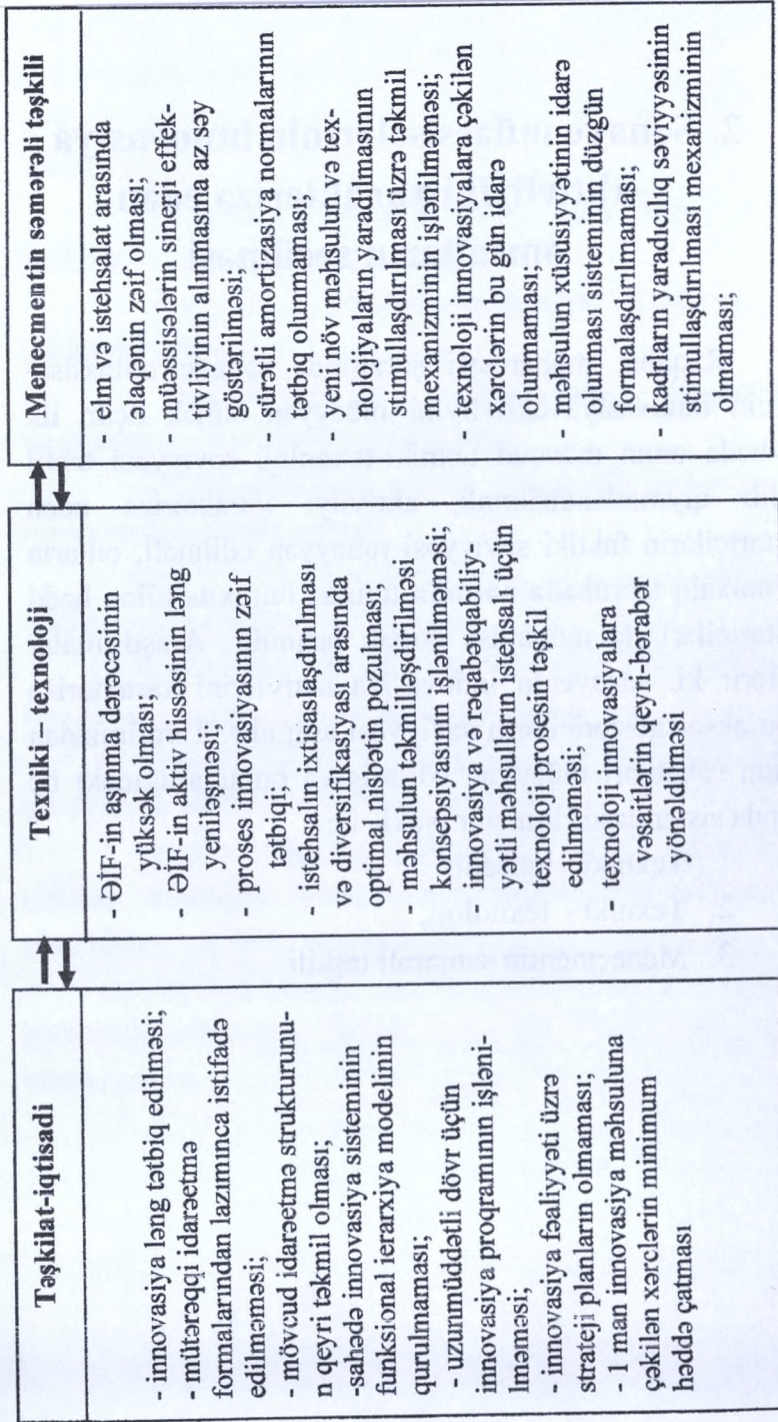
- sənaye sahəsində əsas istehsal fondlarının ümumi həcmində mütərəqqi maşın və avadanlıqların dəyərinin xüsusi çəkisi.

2. Sənaye müəssisələrinin innovasiya aktivliyini xarakterizə edən əmsalların seçilməsi

Rəqabət mübarizəsi şəraitində sənaye müəssisələrinin innovasiya aktivliyini müəyyən etmək üçün ilk növbədə onun mövcud texniki-texnoloji səviyyəsi təhlil edilib qiymətləndirilməli, aktivliyi xarakterizə edən göstəricilərin faktiki səviyyəsi müəyyən edilməli, onların beynəlxalq təcrübədə nəzərdə tutulan buraxıla bilən hədd göstəriciləri ilə müqayisə etmək lazımdır. Araşdırmalar göstərir ki, sənayenin innovasiya aktivliyini xarakterizə edən əksər göstəricilərin səviyyəsi aşağıdır. Tərəfimizdən bunun səbəbləri müəyyən edilmiş və onlar aşağıdakı üç qrupda sistemləşdirilmişdir (şəkil 1):

1. Texniki - iqtisadi;
2. Texniki – texnoloji;
3. Menecmentin səmərəli təşkili

Şəkil 1. "Azneftkimyamaş" ASC-in törəmə müəssisələrində innovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsinə mane olan səbəblər

16340

Bu qrupların məzmununu ümumiləşdirdikdə aydın olmuşdur ki, innovasiya aktivliyinə mənfi təsir göstərən əsas səbəblər aşağıdakılardan ibarətdir: mütərəqqi idarəetmə formalarından, məqsədli layihələrdən, strateji planlardan müəssisələrdə zəif istifadə olunması; texniki-texnoloji səviyyəsi aşağı olan texnoloji innovasiyaların qeyri-bərabər bölüşdürülməsi, difersifikasiya işinin lazımi səviyyədə təşkil edilməməsi, elmlə-istehsalat arasında əlaqənin zəif olması, təşəbbüskarlığın və təkliflərin lazımcına stimullaşdırılmaması və s. üstünlük təşkil edir.

Seçilmiş tədqiqat obyektində innovasiya aktivliyini qiymətləndirmək üçün aşağıdakı kompleks göstəricilərin real səviyyəsi əsas götürülmüşdür:

1. Əmtəəlik məhsulun həcmi;
2. Satılmış məhsulun həcmi;
3. İxrac edilən məhsulun həcmi;
4. Müəssisədə çalışan işçilərin ümumi sayı;
5. ETİ və TK sahəsində çalışan işçilərin sayı;
6. Müəssisənin əsas istehsal fondlarının orta illik dəyəri;
7. Əsas istehsal fondlarının aktiv hissəsinin xüsusi çəkisi;
8. Yenidən daxil edilmiş əsas istehsal fondları;
9. Məhsul çeşidinin sayı;
10. Yeni mənimsənilən məhsulun sayı;
11. Qeyri-maddi aktivlər;
12. Digər dövriyyədən kənar aktivlər;
13. Təcrübə-cihaz təyinatlı avadanlıqlar;

14. İstehsal-texnologiya təyinatlı avadanlıqlar;
15. Yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsulun reallaşdırılmasından əldə edilən gəlir;
16. Bütün başqa məhsulların reallaşdırılmasından əldə edilən gəlir;
17. Elmi-tədqiqat və tədris- metodik xarakterli investisiya layihələri;
18. Digər investisiya xərcləri;
19. Ali təhsilli işçilərin sayı;
20. Elmi dərəcəsi olan işçilərin sayı;
21. Texnoloji innovasiyalara çəkilən xərc;
22. Səmərələşdirici təkliflərin sayı;
23. Səmərələşdirici təkliflərin tətbiqindən gözlənilən iqtisadi səmərə;
24. Tətbiq edilən beynəlxalq standartların sayı;
25. Tətbiq edilən API standartlarının sayı.

Həmin göstəricilər əsasında aparılan müqayisəli təhlil nəticəsində innovasiya aktivliyini hesablamaq üçün aşağıdakı ilkin məlumatlar müəssisələr üzrə sistemləşdirilmişdir:

1. Qeyri-maddi aktivlər;
2. Sair qeyri- dövryyə aktivləri;
3. Təcrübə sınaq əhəmiyyətli avadanlıqların dəyəri;
4. İstehsal təyinatlı avadanlıqların dəyəri;
5. Yeni tətbiq olunan (dövryyəyə daxil edilən) əsas fondların dəyəri;
6. Əsas istehsal fondlarının orta illik dəyəri;

7. Elmi-tədqiqat, tədris-metodiki işlərə yönəldilən investisiyaların məbləği;

a. Sahəyə yönəldilən investisiyaların ümumi məbləği;

Həmin məlumatlardan istifadə edərək “Azneft-kimyamaş” ASC-in bir neçə törəmə müəssisələri üzrə aşağıdakı əmsalların hesablanması aparılmışdır:

✓ İnnovasiya aktivliyinin təminatı əmsalı;

✓ ETKTI üçün müəssisənin əmsalı;

i. Yeni texnikanın mənimsənilməsi;

ii. Əmsallar üzrə müəssisələrin innovasiya aktivliyini əks etdirən əmsalların hesablanması;

✓ Bütün əmsalların orta kəmiyyəti əsasında innovasiya aktivliyinin hesablanması.

3. “Azneftkimyamaş” ASC-in istehsal təsərrüfat fəaliyyətini və innovasiya aktivliyini xarakterizə edən göstəricilərin təhlili və qiymətləndirilməsi

Azərbaycanın neft-maşınqayırma sənayesi əsasən “Azneftkimyamaş” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti (ASC) ilə təmsil edilir və bu sahə tarixi inkişaf yolu keçmişdir, onun tabeliyində olan bir çox müəssisələr 115 ilə yaxın müddət ərzində neft sənayesinin inkişafında mühüm rol oynamışlar. Suverenlik illərində sənaye sahəsində aparılan struktur dəyişiklikləri nəticəsində bir neçə köhnə zavod ləğv edilmiş, birləşdirilmiş və nisbi texniki-texnoloji irəliləyişə nail olunmuşdur. Təkcə onu qeyd etmək lazımdır ki, ölkədə aparılan uğurlu islahatların tərkib hissəsi olaraq neft-maşınqayırma sənayesində həyata keçirilən məqsədyönlü işlərin nəticəsində orada əmtəəlik məhsul istehsalının həcmi 2010-2013-cü illərdə 138,7%; o cümlədən: Suraxanı TASC-də 157,8 %; Balaxanı TASC-də 2 dəfə artmış, “Bakı fəhləsi”, Suraxanı, Bakı NQMA, Səbail ATSC - də isə məhsul istehsalı xeyli azalmışdır. Təhlil dövründə tələbatçılara göndərilən məhsulların həcmi ASC- üzrə - 1,5 dəfə, satışın həcmi isə 149% artmışdır. Əgər 2010-cu ildə ASC - də istehsal edilən bütün əmtəəlik məhsulun 78,3% satılmışdırsa, 2013-cü ildə həmin göstəricinin səviyyəsi 84,0%-ə çatmışdır (cədvəl 3.1).

Cədvəl 3.1
“Azneftkimyamaş” ASC müəssisələri üzrə iqtisadi göstəricilər

Zavodlar	Əmtəəlik məhsul istehsalı				Məhsul göndərmələri				Satış həcmi			
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
BNMIZ	6889,1	1029,4	9142,4	8572,7	6163,9	12767,7	7212,6	8339,9	5297,3	7725,8	10671,7	8154,8
“Bakı fəhləsi”	5271,5	4084,7	2863,7	3760,9	4329,7	4620,1	3204,9	2318,7	4236,6	5064,9	2943,9	2069,4
Suraxanı	3606,3	3654	4911,7	5693,6	3409,7	4162,9	5052	5218,8	3724,5	3634,7	5193,7	5187,1
Sabunçu EİB	2535,3	1756	2852,2	2700,8	515,9	380,3	1238,7	1704,8	432,9	324,4	1166,5	1663,4
B. Sərdarəov	777	1137,2	2515,6	2668,1	849,4	1100,8	1827,9	3351,2	1047,5	1054,9	1836	2960,6
Zəbrat	1317,6	992,4	1452,2	1196,9	1408,1	1237,8	1362,3	983,1	1037	1139,6	1216	823,7
Bakı NQMA	211,8	262,3	343,1	921,4	228,3	166,8	432,8	940,8	275,6	137,0	399,7	822,4
Balaxanı	1022,3	1389,8	1340,8	2951,4	1150,1	1130	1014,7	3485,5	687,7	833,5	1082,7	3110,7
Səbail	1059,2	914,3	742,3	2139,7	1130,6	884,7	673	2036,7	984	1020,2	574,7	1397,1
Azınmaş	424,6	305	378,4	765,3	424,7	379,8	344,7	787,8	320,3	357,4	298,2	552
Maş. Tex. Int	285,1	394,7	446,7	859,6	253,9	378,6	410,1	377,4	268,7	327,7	451,3	337,1
XKB Neftmaş	89	87,6	37,7	100,1	88,2	87,9	38,6	100,3	108,8	55,9	65,6	101,8
Azmaşlayiha	-	80	200	140,2	-	90,7	200	140,2	-	90,7	200	140,2
Yekun	23488,8	25767,4	27426,8	32610,9	19952,5	27478,8	23212,3	29925,4	18420,9	21858,3	26300	27460,5

*) Cədvəl ASC-in illik uçot və hesabat sənədlərinin məlumatları əsasında tərtib edilmişdir.

“Azneftkimyamaş” ASC-in müəssisələrində istehsal olunan fontan armaturları, müxtəlif markalı siyirtmələr, preventorlar, atqıya qarşı avadanlıqlar, qazma rotoru, fırlanğıclar, quyuların təmiri və qazılması üçün qaldırıcı qurğular və digər onlarca neft-mədən və qazma avadanlıqları öz keyfiyyəti ilə yanaşı estetik görünüşü ilə seçilir. Onlar dünyanın bir çox ölkələrinə ixrac edilir. ASC-in rəsmi məlumatlarına görə: Bakı neft maşınqayırma zavodu”, “Suraxanı maşınqayırma zavodu”, “B. Sərdərov adına maşınqayırma zavodu”,

“Bakı fəhləsi maşınqayırma zavodu” və “Zabrat maşınqayırma zavodu” törəmə ASC-ləri tərəfindən məhsullarını 2009-cu ildə 945,8 min man, 2010- cu ildə 1851,3 min. man, 2012-ci ildə isə 4092,7 min. man. ixrac edilmişdir ki, bu da ASC üzrə istehsal edilən bütün məhsulun uyğun olaraq 5,2%; 9,2% və 14,9%-i təşkil etmişdir. Təhlil göstərir ki, 2009-cu ildə ASC üzrə ixrac edilən bütün məhsulun 77,6% -i Rusiyanın, 20,9% -i Qazaxıstanın, 1,5%-i isə Ukraynanın payına düşmüşdür. Lakin 2012-ci ildə ixracın coğrafiyası genişlənmiş və ölkəmizdə istehsal edilən neft-mədən avadanlıqları adı çəkilən ölkələrlə yanaşı - Özbəkistana, Türkiyəyə və Vyetnama da göndərilmişdir ki, onların da məbləği ümumi illik ixracın 2,6% -ni təşkil etmişdir (cədvəl 3.2).

Təhlilin əhatə etdiyi 2010-2012-ci illərdə ASC-də işçilərin sayı 340 nəfər azalmışdır, lakin əmək haqqı fondu 112,2%, orta aylıq əmək haqqı isə 119,2% artmışdır (cədvəl 3.3).

Cədvəl 3.2

"Azneftkimyamaş" ASC-in tabeliyində olan müəssisələrin məhsullarının ölkələr üzrə ixracı

Ölkələr	İllər		
	2009	2010	2012
Cəmi o cümlədən	945,6	1851,3	4092,7
Rusiya	733,6	1271,3	1870,6
Ukrayna	14	113,1	362,3
Qazaxıstan	198	45,2	1754
Türkmənistan	-	-	-
Özbəkistan	-	-	35,3
Türkiyə	-	-	40,4
Vyetnam	-	-	30,1
Digər ölkələr	-	14,5	-
*) Cədvəl ASC-in illik uçot və hesabat sənədlərinin məlumatları əsasında tərtib edilmişdir.			

Araşdırmalar göstərir ki, neft-maşınqayırma sənayesində əsas istehsal fondlarının aşınma dərəcəsi 2013-cü ilin yekunlarına görə 67,2% təşkil edir, lakin ayrı-ayrı ATSC-lərdə onun səviyyəsi 72,4%-lə 89,6 % arasında dəyişir (cədvəl 3.4).

"Azneftkimyamaş" ASC müəssisələri üzrə əmək göstəriciləri*)

Müəssisələr	İşləyənlərin sayı			Əmək haqqı fondu			Orta aylıq əmək haqqı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
BNMZ	312	288	295	722,5	739,8	835,5	193	214,1	236
"Bakı fəhləsi"	417	360	267	1310,4	1442,9	927	261,9	334	289,3
Suraxanı	438	312	351	1285,6	1189,2	1550,9	244,6	317,6	368,2
Sabunçu EİB	241	240	209	424,8	420	536,1	146,9	145,8	213,8
B. Sərdaraov	270	238	162	306,1	454,1	588	94,5	159	302,5
Zəbrat	77	90	103	352,4	402,5	400	381,4	372,7	323,6
Bakı NQMA	33	32	38	74,3	75,1	110,9	187,6	195,6	243,2
Balaxanı	49	54	77	135,2	187,7	266,5	229,9	289,7	288,4
Səbail	49	41	39	129,2	141,2	130,1	219,7	287	278
Azinmaş	51	53	62	80,1	104	147,8	130,9	163,5	198,7
Maş. Tex. İns-tu	43	30	41	91,4	98,2	112	177,1	272,8	227,6
XKB Neftmaş	26	25	25	59,9	58	60	192	193,3	200
Azmaşlayihə	31	30	32	164,4	160	127,2	441,9	444,4	331,3
"Azneftkimyamaş" ASC	27	26	23	156,4	168,9	147,2	482,7	541,3	533,3
Yekun	2064	1819	1724	5292,7	5641,6	5939,2	3384,1	3930,8	4033,9

*) Cədvəl ASC-in illik uçot və hesabat sənədlərinin məlumatları əsasında tərtib edilmişdir.

Cədvəl 3.4

"Azneftkimyamaş" ASC-in törəmə müəssisələri üzrə əsas istehsal fondlarının aşınma dərəcəsi (%-lə*)

Zavodlar	Əsas vəsaitlərin aşınması		Əmsal
	ilkin dəyəri	köhnəlmə	
Suraxanı	9516534	6098238	64,08
Sabunçu	3493218	2923124	83,68
Sərdarov	1726493	13423424	77,79
Bakı.Fəhl.	5457855	4223123	77,38
BNMZ	14703818	8321966	56,60
NQMZ	3346000	403921	12,07
Zəbrat	1740161	1495620	85,95
Balaxanı	1262550	1056020	83,64
Səbail	1025998	919219	89,59
Azinmaş	996367	722731	72,54
Az.MTI	626541	333565	53,24
Neftmaş	128981	93418	72,43
Azmaşlayihə	54326	42656	78,52
Ümumi	59608842	40057025	67,2
*) Cədvəl ASC-in illik uçot və hesabat sənədlərinin məlumatları əsasında tərtib edilmişdir.			

Qeyd edilən istehsalın texniki səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün Azərbaycan neft maşınqayıranlarının qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən biri buraxılan məhsulların

beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması və bunun nəticəsində məhsulların dünya bazarına çıxarılması, respublikamızda neft-qaz istehsalı sahəsində çalışan xarici şirkətlərin neft-qaz mədən avadanlıqlarına olan tələbatının müəyyən hissəsinin ödənilməsidir.

Bu istiqamətdə Yaponiya hökumətinin köməyi ilə “Azneftkimyamaş” ASC-də xüsusi “model layihəsi” həyata keçirilmişdir. Bu layihəyə əsasən “Azneftkimyamaş” ASC-nin müəssisələrinə məhsulların sertifikatlaşdırmasının “DÖST” sistemindən “API” və “İSO” standartlarına keçirilməsi üçün lazım olan nou-hau, texnologiya, avadanlıq və proqram təminatının tətbiqi artıq başa çatdırılmışdır. Bu layihə ilə müəssisələrimizə 45 ədəd texnologiya avadanlıq olmaqla 365 ədəd müxtəlif avadanlıq, tərtibat, alət və ölçü cihazları verilmişdir.

ASC sistemində hələ 2007-ci ildə tərtib edilmiş “Yeni texnika və texnologiya proqramı ” çərçivəsində 19 yeni neft-qaz mədən avadanlığının sınaq nümunələri hazırlanmış və müvafiq sınaqlar keçirilmiş, 12 adda məhsulun seriyalı istehsalı mənimşənilmişdir. Törəmə ASC-də onlar bu cür xarakterizə olunur. Belə ki, “Bakı fəhləsi maşınqayırma zavodu” TASC-də yeni layihə əsasında yükqaldırma qabiliyyəti 60 ton və 80 ton olan, 2500 m-ə qədər dərinlikdə qazma və təmir işləri aparan qurğunun istehsalı mənimşənilmişdir. Bununla yanaşı ASC Alma-

niyanın “Bentek” firması ilə birlikdə yükqaldırma qabiliyyəti 125 ton olan, 2600 m dərinlikdə qazma, 4800 dərinlikdə təmir işləri apara bilən qurğunun istehsalının mənimşənilməsinə başlamışdır.

ASC-yə daxil olan 5 müəssisədə - “Səttarxan adına maşınqayırma zavodu”, “Suraxanı maşınqayırma zavodu”, “Bakı maşınqayırma zavodu”, “Bakı neft-mədən maşınqayırma zavodu”, “Zabrat maşınqayırma zavodu” TASC-lərində 7 adda 13 tip ölçüdə neft avadanlığı “API ” standartı üzrə istehsal edilir. Eyni zamanda adı çəkilən beş müəssisə ilə bərabər, əlavə 8 müəssisə, ümumilikdə 13 müəssisə “İSO” standartları üzrə sertifikatlaşdırılmışdır.

Proqram çərçivəsində layihə “Sabunçu EİB”, “Bakı fəhləsi maşınqayırma zavodu” və “Balaxanı maşınqayırma zavodu” TASC-lərin istehsaletdikləri məhsulların API monoqramlarının alınması üçün sertifikatlaşdırma işləri həyata keçirilmişdir.

Son 3 ildə “Azneftkimyamaş” ASC-nin müəssisələrində 15 yeni məhsul nümunəsi hazırlanmışdır, 24 mütərəqqi texnologiya tətbiq edilmiş və 9 yeni tipli avadanlığın istehsalı mənimşənilmişdir. “Azinmaş” TASC neft sənayesi üçün texnika və avadanlıqların layihələndirilməsini həyata keçirən baza konstruktor təşkilatıdır. Burada yeni məhsul nümunələrinin yaradılması ilə yanaşı, məhsulların standartlar üzrə attestasiyası, habelə təcrübə-sınaq işləri həyata keçirilir. Son illər institut tərəfindən AZİNMAŞ -80, AZİNMAŞ -100 və AZİNMAŞ -125 tipli Səyyar qazma qurğuları layihələndirilmiş və “Bakı

fəhləsi” maşınqayırma zavodunda istehsalı mənimşənilmişdir. Eləcə də ÇNQ-125x40 və ÇNQ-400x40 tipli nasos qurğuları layihələndirilmişdir. İlk dəfə olaraq API 6A standartlarının tələblərinə uyğun olan yerüstü fontan avadanlığı kompleksi, 700-1000 atm təzyiqə davam gətirən atqıya qarşı avadanlıq (preventor qurğusu) işlənib hazırlanmışdır. Bunlardan əlavə, səmt neft qazının yığılması üçün kompressor qurğusu, neft quyularının parafin tıxaclarından təmizlənməsi üçün buxar qurğuları, quyuların təmiri üçün OTR2-80x35 k2 qaldırıcı avadanlıq kompleksi, QVM-90 tipli quyudibi vintvari hidravlik mühərrik nümunəsi yaradılmışdır.

“Maşınqayırma Texnologiyası İnstitutu” TASC neft-mədən avadanlıqları, maşın və mexanizmlərin, ehtiyat hissələrinin hazırlanmasının və təmiri texnologiyasının işlənməsi, mütərəqqi texnoloji proseslərin tətbiqi, qeyri-standart avadanlıqların layihələndirilməsi və istehsalı üçün elmi-tədqiqat və layihə-texnologiya işlərinin həyata keçirilməsi üzrə ixtisaslaşmışdır. İnstitut “Azneftkimyamaş” ASC-nin müəssisələrinin ekoloji və təsərrüfat pasportlarını işləyib hazırlamaqla bərabər, müəssisənin istehsal güclərinin hesablanması da həyata keçirir. Son illərdə institut maşınqayırma müəssisələri ilə yanaşı neftçixarma müəssisələri, Sumqayıt sement zavodu, Qaztikinti tresti kimi müxtəlif müəssisələrlə bir sıra əməkdaşlıq işləri həyata keçirmişdir. İnstitut hal-hazırda Çin Xalq Respublikasının neft şirkətinin sifarişinə uyğun olaraq 2,5 milyon ABŞ dolları dəyərində “Ştanqların YTC

tablandırma qurğusunun layihələndirilməsi və istehsalı” layihəsini yerinə yetirməkdədir. Qurğu gələn il sifarişçiyə təhvil verilməlidir. Eləcə də ÇXR bazarı üçün digər məhsulların layihələndirilməsi və istehsalı üçün marketinq tədqiqatları aparılır.

“Neftmaş XKB” TASC yeraltı və quyudibi avadanlıqların layihələndirilməsi və onların təkmilləşdirilməsi üzrə ixtisaslaşmışdır. Konstruktor bürosu əsas etibarilə dərinlik nasoslarının konstruksiyalarının işlənməsi ilə məşğuldur. Son illərdə burada yaradılmış təmir sahəsində dərinlik quyu nasoslarının təmiri və bərpası aparılır və etibarlığın təmin edilməsi üzrə sınaq-təcrübə işləri yerinə yetirilir.

“Azərbaycan Dövlət Maşlayihə İnstitutu” TASC yeni obyektlərin layihələndirilməsi, fəaliyyətdə olan müəssisələrin texniki cəhətdən yenidən qurulması və təchiz olunması üzrə ixtisaslaşmışdır. İnstitut son illərdə bir sıra əhəmiyyətli layihələrin həyata keçirilməsini başa çatdırmışdır. O cümlədən, “Azneftkimyamaş” ASC-yə daxil olan bir sıra müəssisələrin köçürülməsi və yenidən qurulması institutun layihələri üzrə həyata keçirilmişdir. İnstitutun yerinə yetirdiyi ən əhəmiyyətli sifarişlər kimi Qazax rayonunda sement zavodunun tikilməsi layihəsi, “Bakı Steel Kompany” MMC-nin yenidənqurulması və yeni istehsalat sexlərinin layihələndirilməsi işlərini göstərmək olar. Hazırda institut “Akkord” MMC-nin irimiqyaslı layihələri üzrə sifarişləri, “İnterqlass” MMC

şüşə emalı zavodunun layihələndirilməsi işlərini yerinə yetirir.

“Azneftkimyamaş”ASC-nin tərkibində həm respublikamızın neft-maşınqayırma, həm də digər maşınqayırma müəssisələri üçün beynəlxalq standartlara cavab verən bütün peşələr üzrə yüksək ixtisaslı fəhlə və mühəndis-texniki işçilərin hazırlanması və ixtisaslarının artırılması üçün müasir tədris avadanlıqları ilə təchiz olunmuş, beynəlxalq “İSO” standartları ilə sertifikatlaşdırılmış “Tədris mərkəzi” fəaliyyət göstərir. Həmin mərkəzdə 2014-cü ilin əvvəlinədək 215 nəfər mütəxəssis hazırlanaraq işlə təmin edilmiş və 258 nəfər mühəndis texniki kadrın ixtisas səviyyəsi artırılmış, onlara müvafiq sertifikatlar təqdim edilmişdir.

4. Sənaye sahəsində innovasiya aktivliyini xarakterizə edən indikatorların hesablanması

Təqdim edilən sənaye sahəsində innovasiya aktivliyini xarakterizə edən seçilmiş indikatorları hesablamaq üçün ilk növbədə müəssisələr üzrə tələb olunan ilkin məlumatlar toplanıb sistemləşdirilmişdir (cədvəl 4.1).

Aparılan hesabatlardan məlum olur ki, tədqiq edilən sənaye sahəsində innovativ inkişaf baxımından ən fəal müəssisə “Suraxanı maşınqayırma zavodu” TASC, ən aşağı innovasiya aktiv müəssisə isə “B.Sərdarov adına maşınqayırma zavodu” ATSC-dir.

İnnovasiya aktivliyinin hesablanması üçün ilkin məlumatlar (2013-cü il)

Göstəricilərin adı	Zavodlar				
	"Bakı neft maşınqayırma zavodu" TASC	"Bakı fəhləsi maşınqayırma zavodu" TASC	"Süraxanı maşınqayırma zavodu" TASC	"B.Sərdarov adına maşınqayırma zavodu" TASC	
1	Müəssisədə çalışan işçilərin ümumi sayı.	320	248	384	230
2	ETİ və TK sahəsində çalışan işçilərin sayı	28	20	26	18
3	Müəssisənin əsas istehsal fondlarının orta illik dəyəri	14703.8	5457.9	9516.5	17256.5
4	Əsas istehsal fondlarının aktiv hissəsinin xüsusi çəkisi	61.6	70.9	68.2	63.3
5	Yendən daxil edilmiş əsas istehsal fondları	41.9	7.7	168.1	260.3
6	Yeni məmisanılan məhsulə çəkilən xərclər, min. man	10.4	17.6	12.5	36.5
7	Qeyri-maddi aktivlər min. man	10.5	9.6	16.0	8.7
8	Digər dövrüyədən keçən aktivlər	-	-	-	-
9	Yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsulun reallaşdırılmasından əldə edilən gəlir	24.1	27.7	42.4	82.7
10	Bütün başqa məhsulun reallaşdırılmasından əldə edilən gəlir	105.2	70.4	514.5	130.4
11	Elmi-tədqiqat və tədris metodik xarakterli investisiya layihələri xərcləri, min. man	1.3	2.5	5.8	7.6
12	Digər investisiyalar	47.2	72.6	45.5	85.6

32

Həmin məlumatlardan istifadə edərək innovasiya aktivliyini xarakterizə edən əmsallar hesablanmışdır

Əmsallar	"Bakı neft maşınqayırma zavodu" TASC	"Bakı fəhləsi maşınqayırma zavodu" TASC	"Suraxanı maşınqayırma zavodu" TASC	"B.Sərdarov adına maşınqayırma zavodu" TASC
1 İnnovasiya aktivliyinin təminatı	0.61	0.71	0.68	0.24
2 ETKİT-i üzrə müəssisənin təminat əmsalı	0.21	0.14	0.39	0.16
3 Yeni texnikanın məmimsənilməsi	0.47	0.45	0.48	0.41
4 İnnovasiya artımı	0.28	0.34	0.13	0.20
5 Bütün əmsallar üzrə müəssisənin innovasiya aktivliyi səviyyəsi (rəqləşdirilməsi)	III	II	I	IV

33

Nəticə və təkliflər

“Azneftkimyamaş” ASC və onun tərkibində olan müəssisələrin istehsalat-təsərrüfat fəaliyyətinin, eləcə də innovasiya aktivliyini xarakterizə edən göstəricilərin təhlili zamanı aşağıdakı nəticələr əldə edilmişdir.

Təhlilin əhatə etdiyi dövrdə tədqiq edilən sahədə əmtəəlik məhsulun həcmi artmış, ixrac məhsulunun coğrafiyası və xüsusi çəkisi yüksəlmişdir. Sahənin müəssisələrində ISO və API standartları tətbiq edilməyə başlanmış, bir çox yeni növ məhsulun mənimsənilməsi və istehsalı təmin edilmişdir. Sahədə çalışan işçilərin sayı aparılan struktur dəyişiklikləri əsasında xeyli azalmış, lakin mövcud fəhlə və mühəndis kadrların ixtisaslarının artırılması istiqamətində kompleks tədbirlər həyata keçirilməkdədir. Bütün bunlarla yanaşı neft-maşınqayırma müəssisələrini innovativ aktiv hesab etmək olmaz. Bu onunla izah edilir ki, müəssisələrdə mövcud əsas fondların aşınma səviyyəsi yüksəkdir və onların yeniləşməsi ləng aparılır. Bu sahəyə xarici investisiya yönəldilmir, ona tələbat yalnız amortizasiya ayırımlarının hesabına qismən ödənilir.

Həmin nöqsanların aradan qaldırılması və sahənin innovasiya aktivliyinin yüksəldilməsi üçün aşağıdakı təkliflərin həyata keçirilməsi məqsədəuyğun olardı:

- Sahənin maliyyə, logistika və satış təminatını yaxşılaşdırmaq, dayanıqlı inkişafını təmin etmək, innovasiya fəaliyyətini aktivləşdirmək, müstəqim xərcləri, debitor və kreditor borclarını, hazır məhsul qalığının həcmi azaltmaq, neft-mədən avadanlıqları istehsal edən müəssisələrin rəqabət qabiliyyətini yüksəltmək məqsədi ilə nəzarət səhm zərfi dövlətə məxsus “Azneftkimyamaş” ASC-in ARDNŞ-in tabeliyinə verilməsi;
- Törəmə ASC-in bazasında müştərək müəssisələrin yaradılması;
- Sahədə təmərküzləşmənin dərinləşdirilməsi hesabına azad edilən istehsal sahələrinin bazasında idxalı əvəz edən maşınqayırma və elektronika, eləcə də kənd təsərrüfatı, kommunal xidmət, alınan məhsulların istehsalının təşkili;
- Müəssisələrdə ISO standartlarına keçidin təmin edilməsi üçün təşkilati-texnoloji tədbirlərin işlənilməsi və həyata keçirilməsi;
- Sahə elmi-tədqiqat və konstruktor;

- Texnoloji institutların fəaliyyətinin tam bərpa edilməsi və onların müvafiq dövlət sifarişlərinin yerinə yetirilməsinə istiqamətləndirilməsi;
- İstehsalın diversifikasiyasının məqsədli layihələrinin tətbiqi hesabına genişləndirilməsi;
- Sahədə innovasiyaların tətbiqi üzrə uzunmüddətli innovasiya proqramının işlənməsi və həyata keçirilməsi;
- Texnoloji innovasiyaların mənimsənilməsi prosesinə xarici investorların cəlb edilməsi;
- İxrac edilən məhsulların çeşidi və həcmnin artırılması üçün marketinq və logistika fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. “Azərbaycan gələcəyə baxış” İnkişaf konsepsiyası. “Xalq” qəzeti 30 dekabr 2012-ci il
2. Əliyev T. N., Nəcəfov Z. M. İnnovasiyanın təşkili və idarə edilməsi prosesi. İnnovasiya bülleteni , № 1, Bakı, 2014, 4 s.
3. Qasimov F. H., Həsənova P.Ə. Azərbaycanda təbii inhisarçılıq sferasında innovasiya fəaliyyəti. Bakı, “Elm” 2010, 300 s. № 6. M. 2003
4. Трифилова А. А. Оценка инновационного потенциала предприятия // Инновации № 6, М. 2003
5. Использование инновационного подхода в стратегическом управление предприятием Н.Новгород, 2004 г.
6. “Azneftkimyamaş” ASC və onun tabeliyində olan törəmə ASC-lərin ilkin uçot və hesabat sənədlərinin məlumatları

Səbail maşınqayırma zavodu

Zavod əsasən aşağıdakı tərkibdə neft-mədən avadanlığı istehsalı ilə məşğuldur:

- KM tipli gövdəli qazma və qoruyucu borular üçün elevatorlar;
- qazma və qoruyucu borular üçün KBT -2 tipli maşın açarları;
- qazma borular üçün BU 73-89M tipli maşın açarları;
- KRB-95 tipli qazma borular üçün əl açarları;
- KPR-12 tipli kəskili asma açarları;
- quyuların yeraltı təmiri üçün APR-2 açar (avtomat);
- nasos-kompresor boruları üçün KTQU (BA) tipli açarlar;
- ştanqfirladıcı VŞZ-80;
- quyu kameraları;
- layları tətbiq etmək üçün alətlər kompleksi Kİİ-2M;
- borututan TBMI.

“Bakı fəhləsi maşınqayırma zavodu” TASC-in 2011-ci ildə məhsul satışı
2011-ci ildə hazır məhsul göndərişi aşağıdakı kimi xarakterizə olunur:

S/s	Məhsulun adı	İstehlakçı	Sayı	Məbləğ (manatla)
1	Məncanaq dəzgahları	Türkiyə	2	33600.00
2	Neft-mədən avadanlıqları üçün ehtiyat hissələri	Azərbaycan	-	102810.00
3	Qeyri-məhsullar	Azərbaycan	-	425917.58
4	Xalq istehlakı malları	Azərbaycan	-	14872.80
5	AzİNNMAŞ- 60 BF QQ	Azərbaycan		1039025.00
6	Qaldırıcı qurğuların ehtiyat hissələri	Azərbaycan		14940.00
7	AzİNNMAŞ- 80 BF QQ	Türkiyə		181700.00
8	Neft-mədən avadanlıqları üçün ehtiyat hissələri	Türkiyə		5120.00
9	Məncanaq dəzgahları	Qazaxıstan	16	314736.00
10	Qaldırıcı qurğuların ehtiyat hissələri	Türkiyə		16339.26
11	AzİNNMAŞ- 37 BF	Türkiyə		110600.00
12	AzİNNMAŞ- 37 BF	Azərbaycan		250000.00
13	Neft-mədən avadanlıqları üçün ehtiyat hissələri	Qazaxıstan	-	90482.00
14	İstehsal-texniki təyinatlı xidmət	Azərbaycan	-	2019848.96
	Cəmi:			4619991.60

Əlavə 3

01.01.2012-i il tarixinə hazır məhsul qalığının dəyəri 4821.9 min manat təşkil etmişdir.

2011-ci ildə məhsul satışı planının yerinə yetirilməsi aşağıdakı cədvəldə öz əksini tapmışdır:

Göstəricilər	2010-cu ilin hesabatında	2011-ci il			
		Plan	Fakt	Yerinə yetirilib, %	2010-cu ilə nisbətən, %-lə
Məhsul satışının həcmi	4328.0	6000.0	4620.0	76.9	106.6

Əlavə 4

“Bakı fəhləsi maşınqayırma zavodu” TASC-in 2009-2011-ci illərdə əsas texniki-iqtisadi göstəricilərinin dinamikası

S/s	Göstəricilər	Ölçü vahidi	İllər üzrə		
			2009	2010	2011
1	Əmtəəlik məhsulun həcmi	min manat	4762.6	5272.2	4089.4
2	Satılmış məhsulun həcmi	min manat	4595.7	4323.5	4620.0
3	Əmtəəlik məhsulun maya dəyəri	min manat	4408.2	4772.9	4119.4
4	İstehsal əsas fondların orta illik dəyəri	min manat	6904.5	6311.6	5745.9
5	İşçilərin orta illik sayı	nəfər	396	375	360
6	İllik əmək haqqı fondu	min manat	868.21	1485.8	1442.9
7	Balans mənfəəti	min manat	261.6	197.55	133.5
8	Orta illik dövriyyə vəsaiti	min manat	6309.5	7119.3	7418.7
9	Orta aylıq əmək haqqı	min manat	182.70	330.17	334.00

**“Bakı fəhləsi maşınqayırma zavodu” TASC üzrə 2009-cu ilin illik əmtəəlik məhsulunun
hərəkəti (manatla)**

S/s		Topdansa	Faktiki maya	Qeyd
1	2	3	4	5
1	01.01.2009-cu ilə hazır məhsul qalığı	2812859	2713164	
2	Əmtəəlik məhsul istehsalı (hesabat dövrü ərzində) 2009	4762566	4408159	
3	Qiymət fərqi	2369		
4	Sairə daxil olanlar			
5	CƏMI	7577794	7121323	
6	Məhsul göndərişi	4559306	4284380	
7	Qiymət fərqi			
1	2	3	4	5
8	Sairə			
9	Anbardan istehsala qaytarma	262300	251808	
10	Hesabat dövrünün axırına hazır məhsul qalığı 01.01.2010-cu ilə	2756188	2585135	

1	2	3	4	5
	Məhsul satışı üzrə (45 və 62 hes)			
11	45-ci hesab üzrə: 01.01.2009-cu ilə (debitor qalığı)	175479	167595	
12	Hesabat dövründə daxil olub	175479	167595	
13	01.01.2010-cu ilə debitor qalığı			
14	62-ci hesab üzrə: 01.01.2009-cu ilə (debitor qalığı)	41763		
15	Hesabat dövründə göndərilib	4559306	4284380	
16	Hesabat dövründə daxil olub	4351476	-	
17	01.01.2010-cu ilə (debitor qalığı)			
18	Cəmi satış (sətir 12 + sətir 15)	4559306	4284380	
19	Cəmi debitor qalığı	249593		

**“Bakı fəhləsi maşınqayırma zavodu” TASC üzrə 2011-ci il üçün
əmtəəlik məhsulunun hərəkəti (manatla)**

S/s		Topdansaş	Faktiki maya	Qeyd
1	2	3	4	5
1	01.01.2011 ilə hazır məhsul qalığı	6067723	5733049	
2	Əmtəəlik məhsul istehsalı (hesabat dövrü ərzində) 2011	4089442	4119408	
3	Qiymət fərqi			
4	Sair daxil olanlar			
5	CƏMI	10157165	9852457	
6	Məhsul göndərişi	4619992		
7	Qiymət fərqi	961		
8	Sair	9300		
9	Anbardan istehsala qaytarma	705010		
10	Hesabat dövrünün axırına hazır məhsul qalığı 01.01.2012-ci ilə	4821902	4695951	

1	2	3	4	5
	Məhsul satışı üzrə (45 və 62 hes)			
11	45-ci hesab üzrə: 01.01.2012-ci ilə (debitor qalığı)			
12	Hesabat dövründə daxil olub			
13	01.01.2011-ci ilə deditor qalığı			
14	62-ci hesab üzrə: 01.01.2012-ci ilə (debitor qalığı)	298556		
15	Hesabat dövründə göndərilib	4619992	4481392	
16	Hesabat dövründə daxil olub	4984836		
17	01.01.2012-ci ilə (debitor qalığı)	66288		
18	Cəmi satış (satır 12 + satır 15)	4619992	4481392	
19	Cəmi debitor qalığı	66288		

**“Suraxanı maşınqayırma zavodu” TASC-nin hazır məhsul anbarında
01 yanvar 2012-ci il tarixinə hazır məhsul qalığı**

№	Məhsulların adı, markası	Miqdarı	Qiyməti	Məbləği
	Dərinlik nasosları			
	15-106 THM 6-4-2	34	286	9724
	20-125 RHAM 14-5-2-2 (Şirvan) API	8	685	5480
	30-275 THM 12-4-2 API	15	1560	23400
	25-225 THM 14-5-2 API	5	890	4450
	20-125 THM 6-4-2	5	320	1600
	25-225 THM 12-4-2 API xrom	5	750	3750
	30-275 THM 14-5-2-2 (Şirvan) API	2	1560	3120
	25-175 RHAM 12-4-4 (stelit)	3	600	1800
	25-200 RSAM 16-4-0 API	2	600	1200
	20-125 RHAM 12-4-4 API (xroml)	5	600	3000
	25-175 RHAM 12-4-4 API (xroml)	10	780	7800
	25-225 THM 12-4-2 API (xroml) ST	5	940	4700
	25-225 THM 12-4-2 (bərk xəlitə)	2	750	1500
	25-175 THM 12-4-2 (bərk xəlitə)	1	560	560
	25-225 THM 12-4-2	4	750	3000
		106		75084

Əlavə 7-nin ardı

Pakerlər				
ППСГ-219-21	1	2500		2500
ПНМ-140-21	9	341		3069
ПВМ-118-500	5	650		3250
2ПНМ-КВ-НШ-118-35	5	1250		6250
2ПНМ-КВ-НШ-122-35	22	1250		27500
Quyu filtri-48	2	442		884
Quyu filtri-60	14	425		5950
Qıfıl dayacağı OM-73	57	192		10944
Qıfıl dayacağı OM-89	3	250		750
Yaylı lövbər OM.003-01	20	65		1300
Ştanq tutucusu ЖШ11-19-73	9	200		1800
Ştanq tutucusu ЖШ11-22-73	8	230		1840
Quyu kamerası КТ1-73В	7	1250		8750
Avadanlıq kompleksi КСО-168/219-21	3	4980		1494,0
Hidravlik yass ЯСГ	1	600,0		600,0
Mexaniki yass ЯСМ	1	520,0		520,0

Əlavə 7-nin ardı

Qəbul klapanı KPP-46	1	540,0	540,0
Fiksator	1	200,0	200,0
Şarnir III-16	1	240,0	240,0
Dərinlik klapanı K3-168-21	1	3000,0	3000,0
Tıxac	1	560,0	560,0
Konsol yönəldici OK-60	1	340,0	340,0
Tutucu II-22	1	170,0	170,0
Buraxılma aləti ИСК-22	1	140,0	140,0
Məftil bərkitmə qurğusu Y3II	1	50,0	50,0
	176		96087
YEKUN	282		171171,0

Əlavə 8

“B. Sərdarov adına MZ” TASC-nin hazır məhsul anbarında 01.01. 2012-ci ilə olan məhsul qalığı

Nö	Məhsulların adı	ölçü vahidi	Miq	Qiyməti AZN ƏDV-siz	Məbləği AZN ƏDV-siz
1.	Manifod MB 250 G	Dəst	2	4300	8600.00
2.	Manifod MB - 2 U	Dəst	2	30100	60200.00
3.	Manifod MB - 2 U	Dəst	1	16500	16500.00
4.	Manifod MPB2-80x35	Dəst	2	35000	70000.00
5.	Qazma kompleksi QK 50	ədəd	1	42200	42200.00
6.	SK-8 üçün şatun başlığı	ədəd	4	250	1000.00
7.	Ventil VKS 40 st 30	ədəd	501	60	30060.00
8.	Ventil VKS 40 st X 5m	ədəd	750	65	48750.00
9.	Ventil VKS 50	ədəd	8	72	576.00
10.	Ventil VR - 1 - 40	ədəd	12	90	1080.00
11.	Klapan KP-50x5m	ədəd	55	178.67	9826.85
12.	Val (SK-8 üçün)	ədəd	2	200	400.00
13.	Flanes dm 800	ədəd	39	2135.06	83267.34
14.	Flanes dm 755	ədəd	2	1410	2820.00
15.	Flanes dm 710	ədəd	6	1729.29	10375.74

16.	YHB nasos üçün oymaq Ø 140	ədəd	22	127	2794.00
17.	YHB nasos üçün oymaq Ø 150	ədəd	60	139	8340.00
18.	Korpus KMO 120/250	ədəd	10	2000	2000.00
19.	"Günəş -1"	Dəst	3	10572	31716.00
20.	Spayder S-80	Dəst	1	10169.49	10169.49
21.	Planetar Disli çarx Z-17	ədəd	49	346	16954.00
22.	Planetar Disli çarx Z-25	ədəd	49	500	24500.00
23.	T 170 üçün e/h Dis/q.val	ədəd	11	70	770.00
24.	Şlaqbaum	ədəd	1	1340	1340.00
25.	Kabel açarı	ədəd	50	304	15200.00
26.	Sadlar (baryet)	ədəd	20	25.42	508.40
27.	Titrəyən ələk VS-1	ədəd	2	13500	27000.00
28.	Elekt. ötürücünün Fasad Qaldırıcısı	Dəst	3	12000	36000.00
29.	Elekt. Fasad Qaldırıcısı dəstlər	Dəst	1	4500	4500.00
30.	Dönan kran KPB-3M (telfersiz)	Dəst	2	13300	26600.00
31.	Dönan kran KPB-3M (telfersiz)	Dəst	6	15000	90000.00
32.	Dönan kran 8 KP-2	ədəd	1	21500	21500.00
33.	Kran KSQ - 6V (asma avadanlıqları)	ədəd	1	31000	31000.00
34.	Sancaq 20x150mm 2 qayka ilə	ədəd	100	5.08	508.00
35.	Vertilyük 4 VP-50x160	ədəd	8	860	6880.00
36.	Vertilyük 5 VP-80x200	ədəd	5	1320	6600.00

37.	DZU - 400	ədəd	6	620	3720.00
38.	OKK1-210x168x245	Dəst	5	2820	14100.00
39.	Pazlı sütun sarğısı OKK2	ədəd	3	5950	17850.00
40.	Pazlı sütun sarğısı OKK2-350x168	ədəd	3	10000	30000.00
41.	Siyirtmə ZM 65x21	ədəd	50	600	30000.00
42.	Siyirtmə ZM 65x350	ədəd	50	500	25000.00
43.	Siyirtmə ZM 65x350	ədəd	149	600	89400.00
44.	Siyirtmə 3M 65x35 (20MS 65x35)	ədəd	46	430	19780.00
45.	Siyirtmə ZM 50x70	ədəd	19	1050	19950.00
46.	Siyirtmə ZM 65x70	ədəd	37	1300	48100.00
47.	Siyirtmə ZKS 50x160	ədəd	17	200	3400.00
48.	Siyirtmə ZMS 80x70	ədəd	21	1650	34650.00
49.	Siyirtmə ZMQ 80x35	ədəd	2	810	1620.00
50.	Siyirtmə ZPRM 100/40	ədəd	27	860	23220.00
51.	3 KP-8 kranın əks yükü	ədəd	1	350	350.00
52.	10-m ³ - luq su çanı	ədəd	2	5000	10000.00
53.	İkimərtəbəli mobil ev (9x4 metr)	ədəd	1	37000	37000.00
54.	Domkrat -300 tonluq	Dəst	1	39500	39500.00
55.	Alçaq oturumlu yarımqoşqu	ədəd	1	18000	18000.00
56.	Su qızdırıcı qazan SQ-2-150	ədəd	2	2600	5200.00
	Cəmi:		2235		1239375.82 AZN

**“Zabrat maşınqayırma zavodu” TASC-nin 01/01/2012-ci il
tarixinə olan anbar qalığı**

Avadanlığın adı	Marklası	Ölçü vahidi	Miqdarı	Qiyməti	Məbləğ
I. Neft –mədən avadanlığı		dəst			
o cümlədən:					
1 Qülle buruğu	QV 80Z	dəst	1	12457.63	12457.63
2 Maçta qülləsi	M50x25	dəst	1	49300.0	49300.0
3 Maçta qülləsi	M25x22	dəst	1	44041.61	4441.61
4 Qaldırıcı qurğu/hissələri/	PVL-60	hissələri		49920.00	49920.00
Cəmi:					155719.24
II, Sair məhsullar					
o cümlədən:					
5 Neft məh. daş. üçün çən		ədəd	1	14024.56	14024.56
6 Metal konstruksiya					104898.90
7 “U-110-7+9” tipli ei. ötürücüslü		ədəd	1		20338.98
Cəmi:					139262.44
III. Xalq istehlakı malları					
Yekun:					294981.68

**“Səbail maşınqayırma zavodu” TASC-nin anbarında 01.11.2012-ci il tarixinə hazır məhsul
qalığı**

Nö	Məhsulların adı, markası	Ölçü vahidi	Sayı	Qiyməti	Məbləği
1	Açar KRB -95	ədəd	95	50.00	4750.00
2	Elevator 140x170	“----”	16	1500.00	24000.00
3	Elevator 140x170	“----”	25	1500.00	37500.00
4	Elevator 168x170	“----”	11	3200.00	35200.00
5	Elevator 245x320	“----”	5	3000.00	15000.00
6	Elevator 189x200	“----”	16	2500.00	40000.00
	Cəmi:				156450.00

Mündəricat

	<i>səh:</i>
Giriş.....	3
1. İnnovasiya sisteminin aktivlik bazasının formalaşdırılmasına dair beynəlxalq təcrübə	5
2. Sənaye müəssisələrinin innovasiya aktivliyini xarakterizə edən əmsalların seçilməsi.....	15
3.“Azneftkimyamaş” ASC-in istehsal təsərrüfat fəaliyyətini və innovasiya aktivliyini xarakterizə edən göstəricilərin təhlili və qiymətləndirilməsi ..	20
4. Sənaye sahəsində innovasiya aktivliyini xarakterizə edən indikatorların hesablanması.....	31
Nəticə və təkliflər.....	34
İstifadə edilmiş ədəbiyyatlar.....	37
Əlavələr.....	38

Əliyev Tərbiz Nəsim oğlu

NEFT-MƏDƏN AVADANLIQLARI İSTEHSAL EDƏN MÜƏSSİSƏLƏRİN İNNOVASIYA AKTİVLİYİ

BAKİ – 2015

Korrektoru
Saminə Hidayətqızı

Texniki redaktor
Əllada Səfərəliyeva

Çapa imzalanmış 17.03.2015,
formatı 60x90 1/16, fiziki ç.v 3,5
ofset kağızı, Times qarnituru,
sifariş K38. Sayı 300

Kitab
«**APASTROFF**»
(E-mail: akif0706@mail.ru / 050-313-07-06)
nəşriyyatında nəşrə hazırlanmış
və
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.